

УДК 316.4

А. Г. Стадник

А. Е. Бородай

ВИМУШЕНА МІГРАЦІЯ УКРАЇНЦІВ В НАСЛІДОК ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ: ДЕМОГРАФІЧНІ НАСЛІДКИ

Стаття присвячена аналізу вимушеної міграції українців в наслідок збройної агресії Російської Федерації проти України з акцентом на основні демографічні наслідки. Визначено, що вторгнення РФ в Україну, розпочате 24 лютого 2022 року, призвело до безпрецедентної гуманітарної кризи, кардинально змінивши спосіб функціонування українського суспільства, європейських країн та всього світу. Відзначено, що ці процеси не оминували увагою сферу міжнародної міграції: замість виїзду за кордон на роботу чи навчання, що довгий час було найпоширенішою формою міграції українців до інших країн, визначальним фактором нинішньої ситуації стала вимушена міграція. Зазначено, що велика кількість українців перетнула кордон у пошуках безпечного середовища (за перший місяць повномасштабної війни Україну покинули 3,6 млн осіб). Доведено, що масовий характер вимушеної міграції населення України призвів до низки суттєвих проблем в країні: підвищення рівня безробіття і соціальної напруги, падіння добробуту населення, посилення розколу суспільства. Проаналізовано основні умови повернення українців, наслідки міграції для майбутнього країни, демографічна структура мігрантів та ті чинники, які впливатимуть на інтенсивність та напрямки подальших міграцій українського населення за кордон, серед яких розширення чи звуження ареалу бойових дій; прогрес у деокупації тимчасово захоплених територій; стійкість місцевої критичної інфраструктури; безпосередні обстріли російськими військами населених пунктів; виникнення кризових явищ техногенного або природного характеру; рівень соціально-економічного відновлення звільнених територій; зміни на ринку праці та в економічній структурі різних регіонів України. Визначено методи попередження проблем на етапі післявоєнної відбудови в умовах сучасної кризової міграційної ситуації на основі її комплексного аналізу.

Ключові слова: вимушена міграція, біженець, населення України, демографічні наслідки.

DOI 10.34079/2226-2830-2023-13-26-73-80

Постановка проблеми. В Україні мільйони людей змушені були покинути свої домівки через війну. Деякі з них переїжджають всередині країни, інші – за кордон. Хтось виїхав на деякий час і повернувся на постійне місце проживання, а для когось питання виїзду може постати пізніше. Раптове переміщення великої кількості населення внаслідок війни створює нові виклики та збільшує вже наявні – як для приймаючих громад, так і для громад, з яких відбувається відтік людей. Процеси переміщення та їх наслідки необхідно оцінювати та враховувати при розробці національної та місцевої політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Гострота й актуальність проблем, пов'язаних з внутрішньо переміщеними особами, зумовили значний інтерес до неї науковців з усього світу. Зокрема, питанням мігрантів, моделям інтеграції мігрантів у приймаючі суспільства та аналізу міграційної політики присвячені праці таких зарубіжних вчених: Дж. Беррі, К. Бран, П. Качмарчик, Е. Муні та ін.

Вимушені міграції є частиною міграційних процесів, що вимагають створення

необхідної теоретико-методологічної бази дослідження. Сьогодні теоретичну базу дослідження внутрішнього переміщення населення як складової міграційних процесів сформували праці багатьох закордонних дослідників: Е. Лі, М. Цернеа, С. Гюгенгайн, Н. Майерс, В. Петерсен, Х. Фейрчайлд, Д. Массей, М. Бозоргмер, Г. Сабах, Е. Равенштейн, Дж. Беррі, Е. Кохен та ін.

Теоретико-методологічною основою дослідження є основні праці з теорії суспільної географії та географії міграцій, міграційних процесів, висвітлені у працях зарубіжних та вітчизняних учених – суспільних географів, демографів, соціологів, економістів: Дж. Беррі, Н. Гусєвої, В. Джамана, А. Ічдуйгу, С. Западнюк, О. Кхасраві, С. Кострікова, Е. Кулішера, Е. Лібанової, Д. Массея, М. Пістуна, В. Пітерсона, І. Прибиткової, О. Позняка, В. Покшишевського, Н. Провотар, С. Пугача, Е. Равенштейна, Ю. Римаренка, О. Ровенчака, У. Садової, К. Сегіди, В. Смаль, О. Топчієва, А. Хомри, О. Шаблія, К. Шиманської та інших.

Метою статті є аналіз демографічних наслідків вимушеної міграції, спричиненої військовою агресією РФ проти України.

Виклад основного матеріалу. Під вимушеним переміщенням треба мати на увазі загальний термін для переміщення біженців і людей, переселених через воєнний конфлікт у межах країни походження, а також тих, хто переміщений внаслідок природного чи екологічного лиха, хімічної чи ядерної катастрофи, голоду, або проекти розвитку.

Основним мотивом переміщення для вимушених мігрантів є бажання зберегти життя, а для добровільних мігрантів – значно його покращити. На відміну від добровільної міграції, коли соціальний статус людини в більшості випадків покращується, вимушена міграція призводить до значного погіршення та часткової або повної втрати добробуту. Головним небажаним наслідком внутрішньої вимушеної міграції є стабільне погіршення соціально-економічного становища внутрішньо переміщених осіб. Крім економічного занепаду громадян відбувається абсолютне спрощення поведінки людини заради виживання, що формує загальну невизначеність у суспільних відносинах (Brettell and Holfield (ed.), 2015).

До того ж, масовий характер вимушеної міграції населення в Україні призвів до низки суттєвих проблем і в країні в цілому – підвищення рівня безробіття і соціальної напруги, падіння добробуту населення, посилення розколу суспільства.

Законодавчо не закріплено поняття та причини вимушеної міграції, а для понять внутрішньо переміщених осіб та вимушених переселенців закон не повністю визначає причини переселення. Ці поняття різні, тому необхідно мати окреме визначення в законі та визначити причини та механізми пристосування, оскільки не всі акти вимушеної міграції є вимушеною міграцією.

Згідно Конвенції ООН щодо статусу біженців 1951 р., біженець є особою, що проживає за межами своєї держави та нездатна або не бажає повернутися до країни походження через обґрунтований страх переслідування за расовою, релігійною, національною ознакою, приналежністю до певної соціальної групи або політичні погляди (UNHCR, n.d.).

Процес міграції, як внутрішньої так і зовнішньої, завжди є результатом рішення індивіда, яке обумовлено рядом об'єктивних та суб'єктивних причин економічного, соціального, політичного або іншого характеру, що впливають на особисті мотиви й обставини. Разом з тим, наслідки цих процесів, як правило, є відчутними не лише для окремої особи, а й для держави в цілому, справляючи вплив на всі соціально-економічні показники розвитку країни.

Тимчасова міграція громадян України у пошуках безпеки у 2022 році набула масового характеру. Переважна кількість мігрантів шукає прихистку в країнах Європи.

Водночас чимало українців опинились на території держави-агресора.

Повномасштабне вторгнення держави-терориста на територію незалежної України призвело до зростання кількості внутрішньо переміщених й вимушено переселених осіб. Найбільше українських біженців опинилось у європейських країнах. Станом на сьогодні значна частина біженців повернулася, однак більшість усе ще залишається за кордоном. Основними причинами є: проведення активних бойових дій на території їх постійного місця проживання; зруйноване житло; втрата роботи; страх та невпевненість у безпечних умовах життєдіяльності.

Найгостріше і найболючіше питання, яке невідворотно виникає у зв'язку з масовим виїздом українців за кордон – чи повернуться вони на Батьківщину, чи вимушена міграція обернеться для країни численними людськими втратами? За даними різних опитувань, до 80 % мігрантів війни декларують своє бажання повернутися. Проте вже зараз 10–20 % з них такого наміру не мають (Forbes, 2022; Слово і діло, 2022).

Приблизно стільки ж, 15 % вимушених мігрантів за даними опитувань Центру Разумкова, хотіли виїхати за кордон ще до війни, а серед молоді 18–35 років частка таких осіб – 22 %. Тобто, хоча, безумовно, переважна більшість вибулих з України громадян керувалася міркуваннями безпеки, частина з них шукала за кордоном не лише безпечного, а й більш заможного та перспективного життя (Центр Разумкова 2022).

Повернення українців залежить від стількох навіть невідомих наразі факторів, що будь-які прогнози неможливі. Найважливіший серед них – фактор часу, тобто, наскільки швидко буде досягнуто перемоги і створено умови для безпечного повернення людей. Чим тривалішим буде перебування мігрантів у країні, тим більшою є імовірність того, що вони зможуть там інтегруватися, налагодити життя і визначитися на користь постійного проживання.

Важливою є також політика країн перебування, адже притулок, наданий українцям, надаремно називається тимчасовим і у разі нормалізації ситуації в Україні може бути припинений, хоча зацікавлені у поповненні своїх людських ресурсів зарубіжні держави, імовірно, докладатимуть зусиль для затримання на своїй території спеціалістів, молоді.

Проте вирішальний вплив на рішення щодо міграції справляють життєві обставини конкретної людини. Тому за одних і тих самих економічних та політичних умов одні люди виїжджають, а інші – залишаються. Оскільки за кордоном наразі перебувають переважно жінки та діти, а їхні чоловіки, батьки здебільшого залишилися в Україні, то неабияким чинником подальшої міграційної поведінки буде той спосіб, в який члени сімей вирішуватимуть питання воз'єднання. Іншими словами, чи після закінчення війни чоловіки приєднаються до своїх сімей за кордоном, чи навпаки жінки повернуться до своїх чоловіків в Україну.

Не менш важливим аргументом для повернення буде також і наявність житла, в яке можна повернутись. Вже тепер, за даними опитування Міжнародної організації з міграції (МОМ), у 24% переміщених осіб будинки пошкоджено або повністю зруйновано. І якщо, наприклад, сім'я, що втратила житло та майно, все ж вирішить відбудувувати своє життя на Батьківщині, необхідність накопичити для цього фінансові ресурси може бути вагомим спонукальним мотивом для роботи та перебування за кордоном (МОМ, 2023).

Загалом, можна припустити, що на користь тривалого проживання в зарубіжних країнах найвірогідніше визначатимуться ті, хто має там родину, завдяки професійним знанням та кваліфікації може знайти достойну роботу і забезпечити собі гідний рівень життя. Низькою є також вірогідність повернення молоді, яка продовжуватиме навчання за кордоном.

Таким чином, війна активізує міграцію з України, що може призвести до помітних демографічних втрат та уповільнити повоєнне відновлення. Тому створення умов для повернення біженців набуває чи не центрального значення серед завдань відбудови держави. Водночас, трудова міграція за кордон може бути використана як важливе джерело доходу для відновлення країни та добробуту громадян. У зв'язку з цим заохочення переказів та їх інвестиційного використання, мобілізація діаспори на допомогу Україні має стати важливою складовою міграційної політики держави.

На мотивацію повернення (в середньо- та довготерміновій перспективі) впливають економічні, соціальні, родинні чинники (возз'єднання родин), виклики інтеграції у країнах перебування (житло, робота, навчання, медична допомога). Зв'язок з Батьківщиною біженців та шукачів тимчасового захисту та вплив на рішення щодо повернення значною мірою зберігаються й завдяки родинним відносинам: 33 % опитаних пояснюють повернення потребою або бажанням об'єднатися зі своєю родиною в Україні (Центр Разумкова, 2022).

Існує також виклик розділених родин. Їхнє возз'єднання може бути однією з мотивацій для репатріації до України. Згідно з даними соціологічних досліджень у громадян України, які шукають захист у країнах ЄС, в Україні залишилися близькі члени родини. Так, 69 % респондентів називають батьків, 40 % – чоловіка (дружину), 12 % – дітей. Водночас серед людей, які мали можливості виїхати з території України, частка тих, хто бажає повернутися через розділення родини, може суттєво зменшитися за умови виїзду їхніх чоловіків чи жінок до родини в країні їхнього перебування. Особливо за умов, якщо в Україні буде погіршуватися економічна ситуація, зростатиме рівень безробіття, відбуватимуться подальше руйнування інфраструктури, збільшення соціальних викликів, погіршення рівня освіти, виникатимуть проблеми з наданням соціальних послуг (Центр Разумкова, 2022).

МОМ провела тринадцятий раунд репрезентативного експрес оцінювання загального населення України для збору інформації стосовно потоків внутрішнього переміщення та мобільності, а також для оцінювання місцевих потреб. Це оцінювання загального населення слугує первинним джерелом для виявлення сфер із високими гуманітарними потребами та визначення цільових заходів реагування для надання допомоги населенню, що постраждало від війни.

Щодо переміщення українців в межах України, то за оцінками МОМ, кількість осіб, які станом на 25 травня 2023 року в Україні налічується 5,1 млн внутрішньо переміщених осіб. Загалом, 50 % усіх ВПО зосереджено лише в п'яти областях України, причому найбільша розрахункова кількість фактично присутніх ВПО — у Харківській і Дніпропетровській областях (орієнтовно 689 000 та 625 000 ВПО, відповідно) (МОМ, 2023).

Результати опитування демонструють, що 7 % від поточної кількості ВПО в Україні, що відповідає орієнтовно 353 000 особам, мали досвід переміщення за межі країни більш ніж на два тижні, перш ніж повернутися до України. Більшість ВПО цієї групи походять з областей, частина яких наразі тимчасово залишається під окупацією. В ході раунду 13 більше половини ВПО (60 %) повідомили, що перебувають у місцях переміщення впродовж року або довше. Більшість ВПО – 67 %, як і раніше походять зі східних областей України, з південних – 17%. Третина – 33 % усіх ВПО в Україні наразі проживає в східних областях, а в центральних – 15 %. Кількість людей, які повернулися після переміщення в межах країни, за оцінками МОМ становить близько 4,7 млн осіб. (МОМ, 2023).

За даними МЗС станом на 21 червня 2023 року за кордоном перебувають 8 млн 177 тис. українців. Це фактично 20% від кількості населення, яке фіксувалося до 24 лютого 2022 року. Порівняно з даними на 1 лютого 2023 року, тобто за неповні 5

місяців, ця кількість зросла на майже 188 тис. осіб. Водночас за оцінками Міністерства соціалістики, кількість внутрішньо переміщених осіб становить близько 4,9 млн осіб (ТСН, 2023).

Такі соціологічні дослідження цінні тим, що дають комплексне уявлення про демографічний розріз примусово переміщених осіб, половина з яких тимчасово або назавжди покинули Україну.

Генеральний директор Київського міжнародного інституту соціології (КМІС) Володимир Паніотто вважає вирішальним чинником при поверненні на Батьківщину такий суб'єктивний показник, як рівень патріотизму. Експертні інтерв'ю доповнюють дані соціопитувань щодо міграції, акцентуючи на плинних та суб'єктивних чинниках прийняття рішень щодо повернення. Зважаючи на ці чинники, директор Соціологічної групи «Рейтинг» Олексій Антипович висловлює оптимістичну впевненість, що не повернуться в Україну після завершення війни лише близько 10 % біженців (Соціологічна група «Рейтинг», 2022).

Очевидним негативним результатом вимушеної масової еміграції молодшої частини населення України (насамперед жінок репродуктивного віку) до перелічених вище закордонних країн стане значне зниження кількості населення нашої держави загалом. Зокрема, 2022 року в Україні вже залишилося на 11% менше мешканців, порівняно з 2021 роком (Еспресо, 2022).

Переважну частину емігрантів становлять матері й вагітні жінки. Наприклад, від початку повномасштабної війни РФ проти України у Польщі народилося понад 600 українських немовлят. Вони автоматично отримали право стати громадянами Республіки Польща, замість того, щоби бути лише повноправними українськими громадянами. Така ситуація спостерігається і в інших країнах, де мимохіть опинилося чимало вагітних українок. Крім того, 44% українських сімей в умовах війни роз'єднані вимушеною евакуацією. Отже, йдеться про суттєві демографічні втрати України, хоча в самій країні природний процес народжування дітей не припиняється. Скажімо, з 24 лютого по 10 квітня 2022 року в Києві народилося 1 189 малюків: 629 хлопчиків і 560 дівчаток. Серед новонароджених – 29 двієнь. За цей же час одружилось 1 439 пар (Еспресо, 2022).

Згідно з даними Фонду ООН у сфері народонаселення, станом на весну 2022 року в Україні приблизно 240 000 вагітних жінок, і 80 000 з них мали народити дітей упродовж перших трьох місяців війни. Після російського вторгнення 24 лютого українські жінки змушені народжувати навіть у бомбосховищах (Еспресо, 2022).

Але все це не рятує складної демографічної ситуації в Україні, що вже склалася внаслідок російської агресії. Лише 79,2% біженців з України збираються повернутися на Батьківщину після закінчення війни, а 10,9 % повертатися не планують. Про це свідчать результати опитування, проведеного Соціологічною службою Центру Разумкова на пунктах пропуску в Закарпатській області з 15 березня до 1 квітня 2022 року. Під час дослідження було опитано 101 респондента віком від 16 років, що прямував з України пішки або автомобільним транспортом (Центр Разумкова, 2022).

Разом із певними втратами Збройними Силами України живої сили під час бойових дій проти рашистів, із десятками тисяч загиблих серед мирного населення на лінії зіткнення й углибині української території від завданих агресором систематичних ударів крилатими і балістичними ракетами, а також унаслідок періодичних бомбардувань ворожою авіацією українських міст, чисельність населення нашої держави істотно скоротиться. Але найбільшою втратою завдає примусова незворотна еміграція, що виключно негативно позначається на генофонді українського народу.

Висновок. Війна посилює міграцію з України, що може призвести до значних демографічних втрат і повільного післявоєнного відновлення. Тому створення

необхідних умов для повернення біженців є майже невід'ємним завданням відбудови держави. Водночас трудова міграція за кордон може бути використана як важливе джерело доходу для відновлення країни та добробуту її народу. У зв'язку з цим популяризація грошових переказів та використання їх як інвестицій, а також мобілізація діаспори для допомоги Україні стануть важливою частиною міграційної політики держави.

У 2022 році з-за кордону повернулися мільйони українців. Можливість повернення на батьківщину громадян України з країн тимчасового перебування розглядається у середньо- та довгостроковій перспективі. Багато в чому вони залежать від того, на яких умовах можуть возз'єднатися сім'ї – в Україні чи за кордоном.

Повернення громадян України на попереднє місце проживання та їх реєстрація в Україні також значною мірою залежить від подальшого розвитку безпекової ситуації й тривалості війни; загальної соціально-економічної ситуації в Україні; можливості розв'язання проблем подальшого працевлаштування; змін умов прийому українців у країнах тимчасового перебування; відновлення в Україні соціальної інфраструктури, пошкодженого житла; загальних перспектив розвитку країни, бачення безпечного майбутнього; упровадження інституційних механізмів роботи з максимальною кількістю мігрантів, діаспор та потенційних репатріантів у всьому світі, щоб громадяни, перебуваючи за кордоном, відчували свою важливість для держави, мали бажання робити корисні справи для України, як у самій країні, так і за її межами.

Перспективи подальшого вивчення. В умовах продовження війни процеси міграції будуть зберігати свою активність. Інтенсивність та напрямки подальших міграцій українського населення будуть залежати від багатьох чинників, серед яких розширення чи звуження ареалу бойових дій; прогрес у деокупації тимчасово захоплених територій; стійкість місцевої критичної інфраструктури; безпосередні обстріли російськими військами населених пунктів; виникнення кризових явищ техногенного або природного характеру; рівень соціально-економічного відновлення звільнених територій; зміни на ринку праці та в економічній структурі різних регіонів України. Все це вимагає подальших наукових досліджень з метою вироблення комплексного підходу до вирішення демографічних проблем України в короткостроковій та довгостроковій перспективі.

Бібліографічний список

- Еспресо, 2022. *З початку війни у Польщі народилося понад 600 українських немовлят*. [онлайн]. Доступно: <<https://espresso.tv/z-pochatku-viyni-u-polshchi-narodilosya-ponad-600-ukrainskikh-nemovlyat>> [Дата звернення 6 жовтня 2023].
- МОМ, 2023. Звіт про ситуацію з внутрішнім переміщенням. Загальне опитування населення Раунд 13 (11 травня - 14 червня 2023 року). [онлайн]. Доступно: <<https://dtm.iom.int/reports/ukraine-zvit-pro-situaciyu-z-vnutrishnim-peremischennyam-zagalne-opituvannya-naselennya>> [Дата звернення 29 вересня 2023].
- Слово і діло, 2022. *Окупанти примусово вивезли до росії майже 40 тисяч українців – Верецьук*. [онлайн]. Доступно: <<https://www.slovoidilo.ua/2022/03/27/novyna/bezpeka/okupanty-prymusovo-vyvezly-rosiyi-majzhe-40-tysyach-ukrayincziv-vereshhuk>> [Дата звернення 29 вересня 2023].
- Соціологічна група «Рейтинг», 2022. *Психологічні маркери війни (8–9 жовтня 2022 р.)*. [онлайн]. Доступно: <https://ratinggroup.ua/research/ukraine/vosemnadcatyy_obschenacionalnyu_opros_p_sihologicheskie_markery_voyny_8-9_oktyabrya_2022.html> [Дата звернення 20

- вересня 2023].
- TCH, 2023. *Скільки мільйонів українців зараз живе за кордоном: конкретні цифри*. [онлайн]. Доступно: <<https://tsn.ua/ukrayina/ponad-20-naselennya-nazvali-konkretni-cifri-skilki-ukrayinciv-viyihalo-za-kordon-2376805.html>> [Дата звернення 20 вересня 2023].
- Центр Разумкова, 2022. *Настрої та оцінки українських біженців (липень – серпень 2022 р.)*. [онлайн]. Доступно: <<https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/nastroi-ta-otsinky-ukrainskykh-bizhentsiv-lypenserpem-2022p>>. [Дата звернення 3 жовтня 2023].
- Brettelland, C. and Holfield, J. (ed.), 2015. *Migration Theory: Talking Across Disciplines*. Routledge.
- Forbes, 2022. *В лігві у звіра. Що відбувається з депортованими у росію українцями*. [онлайн]. Доступно: <<https://forbes.ua/inside/v-ligvi-u-zvira-dolya-deportovanikh-urosiyu-ukraintsiv-rozsliduvannya-associated-press-20072022-7275>> [Дата звернення 15 вересня 2023].
- UNHCR, [n.d]. The UN Refugee Agency Emergency Handbook. [онлайн]. Доступно: <<https://emergency.unhcr.org/entry/55772/refugee-definition>> [Дата звернення 15 вересня 2023].

References

- Brettelland, C. and Holfield, J. (ed.), 2015. *Migration Theory: Talking Across Disciplines*. Routledge.
- Center Razumkova, 2022. *Nastroi ta ocinki ukrains`kich bizhenciv (lipen`-serpen` 2022 r.)*. [Attitudes and assessments of Ukrainian refugees (July - August 2022 p.)]. [online]. Available at: <<https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/nastroi-ta-otsinky-ukrainskykh-bizhentsiv-lypenserpem-2022p>>. [Date of access 3 October 2023] (in Ukrainian).
- Espresso, 2022. *Z pochatku viyni u Polshi narodilosya 600 ukrainskikh nemovlyat*. [Since the beginning of the war, more than 600 Ukrainian babies have been born in Poland]. [online]. Available at: <<https://espreso.tv/z-pochatku-viyni-u-polshchi-narodilosya-ponad-600-ukrainskikh-nemovlyat>>. [Date of access 6 October 2023] (in Ukrainian).
- Forbes, 2022. *V ligvi u zvira: sho vidbuvaetsya z deportovanimi do rosii ukraintcyami*. [In the beast's lair: what happens to Ukrainians deported to russia]. [online]. Available at: <<https://forbes.ua/inside/v-ligvi-u-zvira-dolya-deportovanikh-urosiyu-ukraintsiv-rozsliduvannya-associated-press-20072022-7275>>. [Date of access 15 September 2023]. (in Ukrainian).
- Slovo i dilo, 2022. *Okupanti primusovo vivizli do rosii mayzhe 40 tisyach ukrainciv – Vereshyuk*. [The occupiers forcibly deported almost 40,000 Ukrainians to Russia – Vereshyuk]. [online]. Available at: <<https://www.slovoidilo.ua/2022/03/27/novyna/bezpeka/okupanty-prymusovo-vyvezly-rosiyi-majzhe-40-tisyach-ukrayincziv-vereshhuk>>. [Date of access 29 September 2023]. (in Ukrainian).
- Sotsiolohichna hrupa «Reytynh», 2022. *Psikhologichni marker viyni (8-9 zhovtnya 2022 r.)*. [Psychological markers of war (October 8-9, 2022)]. [online]. Available at: <https://ratinggroup.ua/research/ukraine/vosemnadcatyy_obschenacionalnyy_opros_psihologicheskie_markery_voyny_8-9_oktyabrya_2022.html>. [Date of access 20 September 2023] (in Ukrainian).
- TSN, 2023. *Skil`ki mil`oniv ukrainciv zaraz zhive za kordonom: konkretni cifri*. [How many millions of Ukrainians currently live abroad: specific figures]. [online]. Available at: <<https://tsn.ua/ukrayina/ponad-20-naselennya-nazvali-konkretni-cifri-skilki->

- ukrayinciv-viyihalo-za-kordon-2376805.html>. [Date of access 20 September 2023] (in Ukrainian).
- UNHCR, [n.d]. The UN Refugee Agency Emergency Handbook. [online]. Available at: <<https://emergency.unhcr.org/entry/55772/refugee-definition>>. [Date of access 15 September 2023]. (in English).
- IOM, 2023. Zvit pro situaciyu z vnutrishnim peremishennyam. Zagal'ne opituvannya naseleण्या Raund 13 (11 travnya – 14 chervnya 2023 roku). [Report on the situation with internal displacement. General population survey Round 13 (May 11 - June 14, 2023)]. [online]. Available at: <<https://dtm.iom.int/reports/ukraina-zvit-pro-situaciyu-z-vnutrishnim-peremischennyam-zagalne-opituvannya-naseleण्या>>. [Date of access 29 September 2023] (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції: 12.12.2023

A. Stadnyk
A. Borodai

**FORCED MIGRATION OF UKRAINIANS AS A RESULT OF THE ARMED
AGGRESSION OF THE RUSSIAN FEDERATION AGAINST UKRAINE:
DEMOGRAPHIC CONSEQUENCES**

The article analyzes the forced migration of Ukrainians as a result of the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine, with a focus on the main demographic consequences. It is determined that the Russian invasion of Ukraine, which began on February 24, 2022, has led to an unprecedented humanitarian crisis, dramatically changing the way Ukrainian society, European countries and the whole world function. It is noted that these processes have not ignored the sphere of international migration: instead of going abroad to work or study, which has long been the most common form of migration of Ukrainians to other countries, forced migration has become a determining factor in the current situation. It is noted that a large number of Ukrainians have crossed the border in search of a safe environment (3.6 million people left Ukraine during the first month of the full-scale war). It is proved that the massive nature of the forced migration of the Ukrainian population has led to a number of significant problems in the country: increased unemployment and social tension, a decline in the welfare of the population, and an increasing split in society. The author analyzes the main conditions for the return of Ukrainians, the consequences of migration for the future of the country, the demographic structure of migrants and the factors that will affect the intensity and directions of further migration of the Ukrainian population abroad, including the expansion or narrowing of the area of hostilities; progress in the de-occupation of temporarily occupied territories; resilience of local critical infrastructure; direct shelling of settlements by Russian troops; the emergence of man-made or natural crises; the level of socio-economic development. The methods of preventing problems at the stage of post-war reconstruction in the context of the current migration crisis based on its comprehensive analysis are determined.

Keywords: forced migration, refugee, population of Ukraine, demographic consequences.